

АНАЛІЗ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Сьогодні фармацевтичний ринок України є другим за обсягами серед країн СНД (після Росії). Вітчизняний ринок включає: виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, оптовий і роздрібний продаж продукції через аптечні мережі, спеціалізоване зберігання, а також дистрибуцію.

Український ринок лікарських засобів складається з госпітального й роздрібного сегментів. У госпітальному сегменті продаж лікарських препаратів здійснюється через лікувально-профілактичні установи України. Роздрібний сегмент представлений, насамперед, аптечними мережами. У загальному обсязі продажів лікарських препаратів найбільша питома вага, за підсумками I півріччя 2011 року, традиційно припадає на м. Київ та Східні регіони. За результатами аналізованого періоду у структурі продажів лікарських засобів (в натуральному вимірі), в розрізі цінових сегментів на низький та середній сегменти припадає близько 85-90% загального обсягу реалізації, що характерно для країн з низьким рівнем розвитку медицини, зокрема системи діагностики, медичного страхування.

Також необхідно відзначити, що на обсяги продажів медичних препаратів впливає фактор сезонної зміни попиту з боку населення, а саме: збільшення продажів лікарських засобів спостерігається у кінці III та протягом IV кварталів, що частково пов'язано із щорічним загостренням захворювань грипом, РВІ й іншими захворюваннями.

Протягом останніх років фармацевтичний ринок України в цілому характеризувався високими темпами росту (у середньому на 17-23% щорічно), а також відносно низьким рівнем споживання лікарських засобів на душу населення (витрати на медичні препарати займають 4-5 місце у загальній структурі витрат домогосподарств України). Так, за підсумками 2011 року Україна займає 4 позицію за рівнем витрат на лікарські засоби у розрахунку на душу населення серед країн СНД (після Росії, Білорусі та Казахстану).

Загальний обсяг фармацевтичного ринку України (за цінами виробників) за підсумками 2011 року склав 27,2 млрд. грн., що на 16 в. п. перевищує аналогічний показник 2010 року. При цьому, у натуральному вимірі обсяг ринку становив 1,9 млрд. умовних упаковок, що лише на 0,1-0,3 в. п. перевищує показник 2010 року, тобто основним чинником збільшення ринку у аналізованому періоді є зростання цін на лікарські засоби (с значною інфляційною складовою).

На госпітальний сегмент ринку доводиться не більше 10% від загального обсягу продажів в Україні. Необхідно відмітити що госпітальний сегмент є найбільш чутливим до стану виконання державних цільових та інших програм розвитку і підтримки системи охорони здоров'я.

У загальному обсягу продажів фармацевтичної продукції в Україні, за результатами 2011 року (у натуральному вимірі) на лікарські засоби традиційно припадає близько 60-65%, на вироби медичного призначення – близько 30%, решта – на косметичну продукцію.

У II півріччі 2011 року суттєвих змін у співвідношенні вітчизняних та іноземних лікарських засобів не відбувалось. Так, питома вага вітчизняних препаратів у натуральному вимірі становила близько 65% (один з найбільших показників серед країн СНД). Проте, у грошовому вимірі на вітчизняну продукцію доводиться лише 28% загальних продажів, тоді як на більш дорожчу імпортовану – 72% відповідно.

Поки що вітчизняний фармацевтичний ринок залишається імпортозалежним. За підсумками аналізованого півріччя спостерігається поступове відновлення та збільшення обсягів імпорту фармацевтичної продукції в Україну, що пов'язано з відновленням активності основних компаній-

дистриб'юторів, відносною стабілізацією валютних курсів, зростанням реальної заробітної плати населення (порівняно з 2010 роком) та відповідно збільшенням попиту на лікарські засоби. Основними імпортерами є такі країни як: Німеччина, Індія, Франція, Італія, Словенія та інші.

За даними Державного комітету статистики України, за результатами 2011 року імпорт фармацевтичної продукції в Україну становив близько 2,9 млрд. дол. США, що на 16% перевищує аналогічний показник 2010 року. Необхідно відзначити, що активізація імпорту лікарських засобів, яка спостерігається у 2011 році, негативно впливає на торговельний баланс країни та стабільність національної валюти в цілому.

На найбільші десять країн, які поставляють лікарські засоби в Україну, припадає близько 70% всього імпорту (у натуральному та грошовому вимірах).

Основними компаніями-імпортерами фармацевтичної продукції, які працюють в Україні є: ТОВ «БадМ», ТОВ СП «Оптіма-Фарм» Лтд, ПАТ «Альба Україна», ТОВ «Фра-М» та інші підприємства (на 20 найбільших імпортерів за підсумками 2011 року приходиться близько 70% імпорту). Основними іноземними виробниками, продукція яких представлена на українському ринку є: «Berlin-Chemie/Menarini Group» (Німеччина), «Nucomed» (Австрія), «KRKA» (Словенія), «Sanofi-aventis» (Франція) «Gedeon Richter» (Угорщина) і т.д.

Серед вітчизняних підприємств-виробників фармацевтичної продукції найбільшими підприємствами залишаються: Корпорація «Фармак», «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», Корпорація «Артеріум» («Київмедпрепарат», «Галичфарм»), Корпорація «Стірол», «Дарниця», «Здоров'я», «Лекхім» та інші підприємства. На частку п'яти основних компаній-виробників доводиться більше 50% виробленої в країні продукції.

Протягом останніх років українські підприємства-виробники фармацевтичної продукції нарощували обсяги експортних поставок. Так, за перші 6 місяців 2011 року експорт готових лікарських засобів вітчизняного виробництва склав близько 670 млн. грн. (+16% порівняно з I півріччям 2010 року, при цьому у натуральному вимірі експорт залишився майже на рівні попереднього року). Проте, у II півріччі 2011 року спостерігалось деяке уповільнення темпів зростання обсягів експорту. Так, за підсумками 2011 року експорт української фармацевтичної продукції склав майже 1,6 млрд. грн., що становить лише 98% від обсягів 2010 року.

Географія експортних поставок традиційно представлена переважно країнами СНД: Узбекистан, Росія, Казахстан, Білорусь, Азербайджан. Концентрація експорту фармацевтичної продукції українського виробництва, переважно, до країн СНД пояснюється наявністю жорсткої системи контролю якості продукції на європейських ринках, а також необхідністю наявності у виробників GMP сертифікатів. Найбільшими українськими виробниками, які експортують свою продукцію є ВАТ «Фармак» та Корпорація «Артеріум», Корпорація «Здоров'я», Фармацевтична компанія «Дарниця», ПАТ НВЦ «БХФЗ» та інші виробники.

За дослідженнями Рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг», структура сировинної бази українських підприємств-виробників залишається поки що незмінною: основна сировина та матеріали імпортного виробництва (що прив'язує як структуру собівартості, так і рівень відпускних цін до коливань курсу національної валюти відносно долара та євро). При цьому, сировина та матеріали українського виробництва представлені здебільшого допоміжними матеріалами (упаковка тощо).

З основних тенденцій розвитку фармацевтичного ринку України необхідно також відмітити збільшення українськими підприємствами частки в структурі виробництва препаратів, які відносяться до групи продукції з більшою доданою вартістю (у т.ч. препарати-дженерики). Крім того, у рамках поетапної модернізації основних фондів, вітчизняні компанії здійснюють

сертифікацію виробничих потужностей у відповідності зі стандартами Виробничої практики GMP EC (міжнародні стандарти й правила, які регламентують організацію виробництва й контроль якості фармацевтичної продукції на всіх стадіях технологічного процесу).

На думку Агентства, з однієї сторони наявність GMP сертифікатів підвищує конкурентоспроможність продукції та фактично є допуском української фармацевтичної продукції на ринки розвинених країн, з іншої сторони модернізація виробництва за вимогами даних директив може привести до необхідності здійснення значних капіталовкладень, що буде суттєво обмежувати вільні грошові потоки підприємств. Крім того це може призвести до збільшення собівартості і як наслідок росту цін на продукцію, що експортується.

Державне регулювання ринку

Протягом аналізованого періоду із законодавчих змін, слід відзначити, що з 29 грудня 2011 року в Україні набувають чинності нові Ліцензійні умови ведення господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптового продажу, роздрібною торгівлі. Ліцензійні умови затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31.10.2011 р. за №723. Слід зазначити, що зміни торкнулися представників всіх сегментів фармацевтичного ринку: виробників, дистриб'юторів, а також аптечних мереж. Одним з основних нововведень у сфері виробництва лікарських засобів є розширення поняття «виробництво», де детально перераховані стадії технологічного процесу виробництва. Так, відповідно до термінології, виробництвом лікарських засобів є діяльність, пов'язана із серійним випуском, що включає всі або хоча б одну стадію технологічного процесу.

В планах уряду також є поступова ліквідація аптечних кіосків в Україні. На кінець I півріччя 2011 року по всій території країни функціонувало близько 2,5 тис. пунктів продажу, процедуру ліквідації заплановано закінчити до кінця 2012 року. При цьому основною мотивацією уряд відзначає значну кількість порушень чинного законодавства у роботі саме у аптечних кіосках. З іншого боку закриття аптечних кіосків може негативно вплинути на скорочення обсягів продажів лікарських засобів, крім того може знизитись рівень доступності лікарських засобів для населення, насамперед у невеликих містах та селах. На сьогодні спостерігається поступове скорочення кількості аптечних кіосків, при цьому, відповідно збільшується кількість аптек у різних регіонах країни.

Законопроект № 7007, який був прийнятий Верховною Радою у другому читанні 20.12.2011 р., передбачає можливість обмеження реклами деяких безрецептурних лікарських засобів. У випадку якщо закон буде підписаний Президентом України, відповідні положення набудуть чинності через 6 місяців з моменту його опублікування.

Позитивними змінами у законодавстві можна охарактеризувати введення Верховною Радою кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських препаратів (відповідний Закон вступає у дію з 1 листопада 2011 року). На сьогодні в Україні щорічно підробляється значна кількість лікарських засобів (за оцінками експертів від 10% до 40% всіх реалізованих ліків). При цьому слід відзначити, що найчастіше підробляються лікарські засоби саме іноземного виробництва.

Вищевказана законодавча ініціатива пов'язана з підписанням Україною Конвенції Ради Європи з фальсифікації лікарських засобів і аналогічних злочинів, що несуть погрозу суспільному здоров'ю (Конвенція Медікрім). До Конвенції також приєдналися Австрія, Ізраїль, Ісландія, Італія, Кіпр, Німеччина, Португалія, РФ, Фінляндія, Франція й Швейцарія.

Міністерство охорони здоров'я розробило проект концепції Державної цільової програми з розвитку виробництва лікарських засобів, направлених на поетапне заміщення імпортової продукції в Україні на 2011-2021 рр. Планується, що реалізація програми дозволить вже до 2021 року забезпечити

внутрішній попит і задовольнити потреби охорони здоров'я України в лікарських засобах вітчизняного виробництва на 50% у грошовому вимірі та на 85% у натуральному. Проте, реалізація задекларованих заходів буде ускладнена рядом факторів, зокрема відсутністю в Україні спеціалізованих лабораторій з тестування та випробування нових препаратів на придатність та безпеку їх застосування. Крім того, на сьогодні діяльність вітчизняних виробників практично повністю залежить від імпортової сировини, яка необхідна для виробництва лікарських засобів.

17 листопада 2011 року в КМУ при присутності Прем'єр-міністра відбулась нарада, присвячена ситуації на вітчизняному фармацевтичному ринку. З результатами наради, зокрема було прийнято рішення доручити профільному Міністерству розробити обов'язковий мінімальний асортимент лікарських засобів для аптек та аптечних закладів, в який повинні увійти препарати соціальної групи, при чому виключно вітчизняного виробництва.

Характеристика основних чинників, які обумовлюють подальший розвиток ринку

За дослідженнями Рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» у 2012 році на фармацевтичному ринку України буде спостерігатися збереження та поступове зростання обсягу ринку (при чому більшою мірою за рахунок цінового фактору), що зумовлено відношенням лікарських засобів до групи товарів з низькою еластичністю попиту, тобто, попит на дану продукцію залишається стійким навіть при зниженні купівельної спроможності або істотного підвищення цін.

Крім того, у середньостроковому періоді можливе подальше посилення державного регулювання фармацевтичної галузі України.

Рейтингове агентство очікує, що в поточному році українські фармацевтичні компанії можуть зітхнутись з аналогічними проблемами, які були характерні для 2009-2011 рокаів, а саме: висока вартість та дефіцит грошових ресурсів, які необхідні для реалізації інвестиційних проектів та розширення виробничих потужностей на тлі посилення конкуренції на ринку.

Сьогодні, на фоні нестабільності на зовнішніх фінансових ринках, ризику подорожчання кредитних ресурсів, ряд провідних українських банків суттєво скорочують обсяги кредитування корпоративного сектору.

Крім того, до основних ризиків, які у короткостроковий період можуть обмежувати розвиток українських підприємств-виробників, слід віднести: посилення конкуренції з боку іноземних компаній; подальше зростання собівартості, здороження виробничого процесу в цілому; необхідність здійснення значних капіталовкладень; нестабільна робота основних фірм-дистриб'юторів; збільшення податкового навантаження, проблеми, пов'язані зі своєчасним відшкодуванням ПДВ та інше.

Згідно прогнозних даних Компанії «IMS Institute for Healthcare Informatics» середньорічний приріст світового ринку у період з 2011 по 2015 роки становитиме 3-6%. В цілому, обсяг світового фармацевтичного ринку вже у 2013 році може скласти близько 980 млрд. дол. США (за даними pharmaceutical-drug-manufacturers.com). Враховуючі це, українські фармацевтичні виробники мають всі можливості у середньостроковій перспективі збільшити обсяги експорту своєї продукції.

Олексій Чорноротов

начальник отдела корпоративных рейтингов